

ZAVOD za GOZDOVE
SLOVENIJE

Območna enota Tolmin

ZASNOVA REGIJSKEGA PARKA TRNOVSKI GOZD – NANOS

Strokovne podlage za gozdarstvo

Tolmin, maj 2010

Kazalo

1. Uvod.....	3
2. Površina.....	3
3. Kratek oris zgodovine gospodarjenja z gozdovi.....	4
4. Kategorije gozdov	7
5. Krajinski tipi.....	8
6. Površina in lastništvo gozdov	9
7. Spravilne razmere	10
8. Načrtovani posek, dejanski posek in prirastek.....	11
9. Funkcije gozdov	12
10. Razvoj gozdov	14
11. Živalski svet	15
12. Gozdarska kulturna dediščina	16
13. Obisk Trnovskega gozda	17
14. Zaključek.....	18
15. Literatura povezana z gozdarstvom	18
16. Izvleček izdelali	19

Slika 1: Flameckov načrt za Trnovski gozd	3
Slika 2: Trnovski gozd leta 1771 (Arhiv ADS Trst).....	4
Slika 3: Mejniki med GGE Idrija II in Predmeja iz leta 1775 (foto J. Kovač)	5
Slika 4: Nekdanji Revir Podkraj izvira iz gozdov gospostva Vipava	6
Slika 5: Kategorije gozdov	7
Slika 6: Krajinski tipi.....	8
Slika 7: Lastništvo gozdov	9
Slika 8: Načini spravila	10
Slika 9: Intenzivnost gospodarjenja	11
Slika 10: Spominsko obeležje ob izgradnji ceste.....	12
Slika 11: Funkcije gozdov	13
Slika 12: Razvoj površine gozdov.....	14
Slika 13: Razvoj drevesne sestave Trnovskega gozda	15
Slika 14: Mejniki med gospostvom Predjama (Herrschaft Luegg) in Vipavo (H. Wipach) Foto E. Kozorog	16
Slika 15: Idrijski Lauf urejen kot muzej na prostem (foto E. Kozorog).....	17

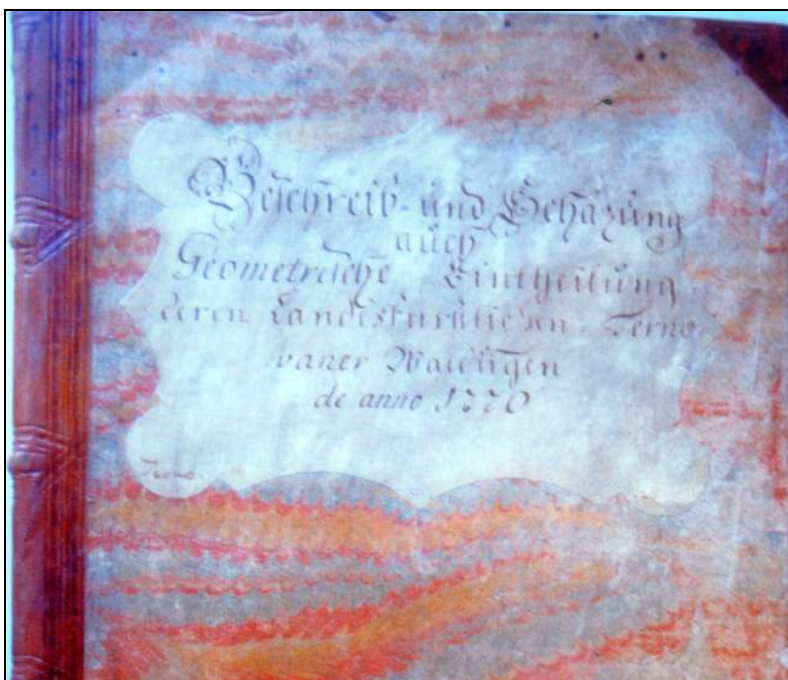
Tabela 1: Površine in deleži kategorij gozdov.....	7
Tabela 2: Površine in deleži posameznih krajinskih tipov	8
Tabela 3: Površina in lastništvo gozdov.....	9
Tabela 4: Pregled površin po potencialno najugodnejših načinih spravila.....	10
Tabela 5: Odprtost z gozdnimi cestami.....	10
Tabela 6: Realizacija sečnje, lesna zaloga in prirastek.....	12

1. Uvod

Osrednji del zasnove regijskega parka Trnovski gozd predstavljajo gozdovi, zlasti Trnovski gozd in Idrijski gozdovi, ki se ponašajo z najstarejšo tradicijo gozdnogospodarskega načrtovanja na principih trajnosti v Sloveniji in celo v Evropi. Prvi gozdnogospodarski načrti (v nadaljevanju GGN) so bili izdelani že 1769 oziroma 1771 leta. Za GGE Trnovo in Predmeja je bilo izdelanih že šestnajst gozdnogospodarskih načrtov, ki predstavljajo izjemni zgodovinski vir za proučevanje stanja in razvoja teh gozdov, načina gospodarjenja z gozdovi in uporabe različnih metod izmere in spremljanja razvoja gozdov. V Trnovskem gozdu in Idrijskih gozdovih se je razvila tehnika zastornega gospodarjenja, ki je danes neupravičeno v ostali Sloveniji nekoliko zapostavljena.

V tem delu zasnove regijskega parka, ki je danes najbolj ohranjen in v ugodnem naravnem stanju, je imelo gozdarstvo več stoletij zelo aktiven pristop pri usmerjanju razvoja gozdov. Ker so se pri tem ohranile številne živalske in rastlinske vrste, območje pa je bilo uvrščeno v Ekološko pomembna območja (v nadaljevanju EPO) in Naturo 2000 je to dokaz, da so bila prizadevanja gozdarjev pravilna in da jih je potrebno nadaljevati tudi v prihodnje, saj je to pogoj za ohranitev naravne in kulturne krajine, ter ohranitev ravnovesja v gozdni krajini.

Hkrati se je skozi stoletja ohranila bogata tehnična in druga kulturna dediščina povezana z gozdarstvom, mreža gozdnih cest in drugih infrastrukturnih objektov pa je lahko osnova za usmerjen obisk in sprostitev številnih obiskovalcev Trnovskega gozda.

Slika 1: Flameckov načrt za Trnovski gozd

2. Površina

Površina zasnove regijskega parka zajema 62.082,48 ha in vključuje dele občine Tolmin, Idrija, Logatec, Postojna, Vipava, Ajdovščina in Mestne občine Nova Gorica. Območje približno sovпада z naslednjimi gozdnogospodarskimi enotami (v nadaljevanju GGE): Banjšice, Trnovo, Predmeja, Idrija II, Otlica, Črni Vrh in Podkraj-Nanos v gozdnogospodarskem območju Tolmin (GGO). Površina gozdov v navedenih GGE, na katere se nanaša večina podatkov, je 54.708 ha.

Geografsko in zgodovinsko zajema zasnova regijskega parka območje Dinarskega gorstva, ki se loči na tri geografsko ločena območja: Območje Javorniškega in Nanoškega masiva, območje Trnovskega gozda in Idrijskih gozdov, kjer prevladujejo državni gozdovi, ter območje (pretežno zasebne) Banjške planote.

3. Kratek oris zgodovine gospodarjenja z gozdovi

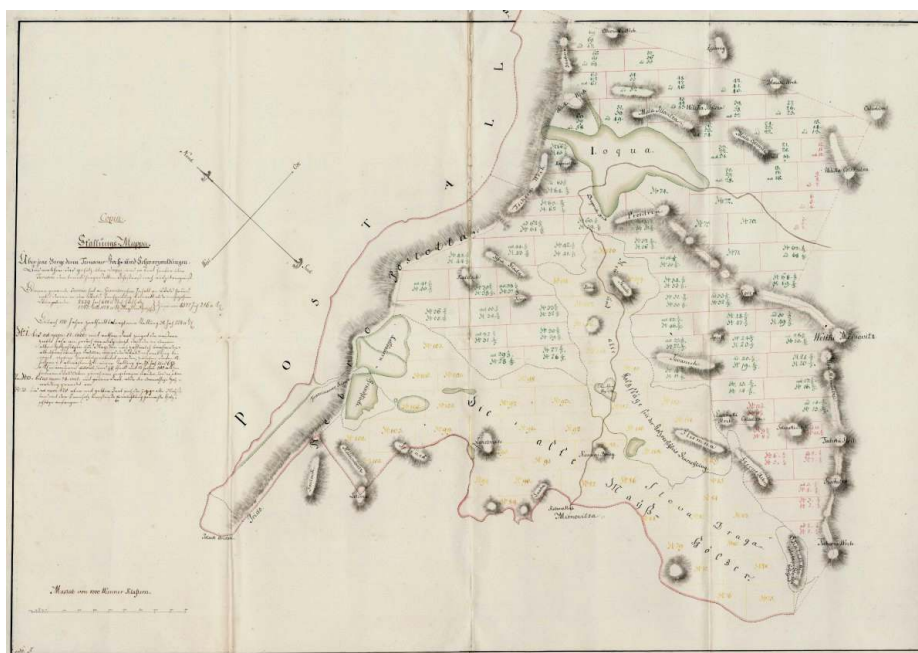
Za državne (nekdanje cesarsko-kraljeve) gozdove na Primorskem je bilo brez dvoma zelo pomembna namestitvev gozdarskega nadmojstra za Gorico, Kras in Istro Hijeronima iz Zadra (*Girolamo da Zara*) leta 1533 v Gorici, saj pomeni to začetek javne gozdarske službe v Sloveniji nasploh.

Trnovski gozd¹ (9.047 ha) je posredno prvič omenjen v znani darilni listini cesarja Ottona III oglejskemu patriarhu Ivanu (*Johann von Aquileja*) in furlanskemu grofu Werihemu (*Uuerihen*) leta 1001. Kasneje so imeli goriški grofje kot deželni knezi v cesarstvu veliko avtonomijo². Trnovski gozd je bil namenjen za oskrbo Gorice z lesom.

Na podlagi navodil iz leta 1732 (vzrok je bila potreba takratne države po velikem številu jambornikov) je bil Trnovski gozd podrobneje razmejen leta 1736, vendar to ni bistveno spremenilo razmer – gospodarjenje je bilo zaradi takratne zaprtosti še vedno omejeno na rob Trnovske planote.

Dne 7. avgusta 1759 je bil tudi Trnovski gozd proglašen za rezervat c.k. rudnika živega srebra Idrija. S tem je Trnovski gozd prešel iz deželnoknežje v cesarsko oz. državno last.

Pravi preobrat pri gospodarjenju z gozdovi je nastal v drugi polovici 18. stoletja. S ponovno izmero in izdelavo kar dveh gozdnogospodarskih načrtov (Lesseckov 1769 in Flameckov 1771) ter z začetkom gradnje prvih gozdnih cest skozi Trnovski gozd so bili dani osnovni pogoji za načrtno gospodarjenje s Trnovskim gozdom. Sestojne karte iz teh obdobjih nam kažejo, da je potekala intenzivnejša sečnja in pomlajevanje gozdov z roba Trnovskega gozda proti notranjosti. V prvem stoletju je bilo značilno večjepovršinsko zastorno gospodarjenje, kasneje pa bolj malopovršinsko, prebiralno in skupinsko postopno.

Slika 2: Trnovski gozd leta 1771 (Arhiv ADS Trst)

¹ Geografsko ime **Trnovski gozd** se nanaša na kraško planoto, ki predstavlja skrajni severozahodni del mogočnega Dinarskega gorovja (gozdnogospodarska enota Otlica in deloma Idrija II in Črni vrh). Ime se v ožjem pomenu nanaša le na obe državni GGE Predmeja in Trnovo; imena gozdov so namreč običajno povezana z zgodovinsko-lastniškimi dejavniki, npr. Kalski gozd, Panovec... V najširšem smislu pa se to ime včasih uporablja tudi za celotno gozdnato območje zahodnega Dinarskega krasa, ki zajema še Nanoški in Javorniški masiv.

² Rutar, S., 1892: Poknežena Goriška in Gradiščanska, Branko-Jutro, 1997, Nova Gorica.

Skoraj popoln pregled nad gospodarjenjem s Trnovskim gozdom obstaja od leta 1778 naprej, saj so se vse do danes izdelovali načrti vsakih deset let. Vodila se je tudi evidenca poseka in gradnje gozdnih prometnic, opisane pa so bile zgodovinske, pravne in druge razmere.

Danes je Trnovski gozd med najbolj ohranjenimi gozdnimi predeli v državni (javni) lasti na Primorskem, kar zavezuje tudi sedanje in prihodnje rodove gozdarjev, ki bodo sicer imeli pomembno, ne pa ključno besedo pri tem. Trnovski gozd ima vse bolj poudarjene socialne funkcije, zato ni čudno, da je bil v spremembah in dopolnitvah državnega plana leta 1998 predlagan kot regijski park. Zaradi najbogatejše tradicije načrtovanja je v strokovnem smislu učni (raziskovalni) objekt klasičnega zastornega gospodarjenja (Femelschlag) z bukovimi in jelovo-bukovimi gozdovi evropskega pomena.

Idrijski gozdovi (8.258 ha) so bili močno povezani z rudnikom živega srebra v Idriji, ki je bil sprva v rokah Benečanov. Leta 1510 je cesar Maks podelil rudnik večim gospostvom v državi, leta 1578 pa je bil pod nadvojvodo Karlom VI kupljen za erar države. Gozdovi v okolici so bili takrat v lasti različnih gospostev. Rudnik je gozdove od njih odkupil za svoje lastne potrebe. Zunanje meje gozdov, ki so bili v lasti rudnika so se vzpostavljale v 17. in 18. stoletju. Na terenu so se namestili mejniki, kamni z vklesanim križem, ter umetne preseke, ki so se kasneje tudi obnavljale. Te meje so se obdržale vse do današnjih dni, ko so gozdovi državna last.

Pri razmejitvah so sodelovali tudi znani idrijski kartografi in zemljemerci, ki so svoje znanje iz rudarskih jamomerskih izkušenj prenašali tudi na področje izmere gozdov. Tako je za južni del idrijskih gozdov poznana takoimenovana Mrakova razmejitev iz leta 1769. Imenovala se je po Jožefu Mraku (1709-1786), znamenitemu idrijskemu jamomercu in zemljemercu.

Šele ob pripravi gozdnogospodarskih načrtov za GGE Idrija I in Idrija II pred letom 1880 so za obe GGE izdelali temeljno notranjo delitev. Razdelitev je potekala od leta 1875 do 1880. Ta se je z nekaterimi popravki v ohranila vse do današnjih dni. Na presekah, na mejah oddelkov ter na mejah GGE so postavili takoimenovane varnostne kamne, ki na zunanji meji služijo tudi kot mejniki. Na vsakem mejnem kamnu je vklesana zaporedna številka kamna in znak K.K (Kaiser und Konig), ki je označeval posest rudniških gozdov. Ob prihodu Italijanov so znak K.K spremenili v D.F (Domania Forestale).

Slika 3: Mejnik med GGE Idrija II in Predmeja iz leta 1775 (foto J. Kovač)

Sprva, ob nastanku rudnika, je bilo gospodarjenje v idrijskih gozdovih tesno povezano z delom in razvojem rudnika, predvsem z enim ciljem - zagotoviti dovolj lesne surovine za potrebe rudnika in razvijajočega mesta. Sečnje v začetnem obdobju rudarjenja so v nekaterih ohranjenih zapisih poimenovane kot prebiralne sečnje, vendar je iz istih opisov mogoče sklepati, da so bili tedanji načini sečenj bližje zastornemu gospodarjenju. V sestoje so s sečnjo posegali vsaj dvakrat, na večji površini in s tem dosegli naravno obnovo gozda. S postopnim oddaljevanjem sečenj v notranjost gozdov pa so postopno zamenjali prvotni način gospodarjenja z golosečnjo, ki je v 18. st. in začetku 19. st. postal prevladujoč način gospodarjenja. Kot posledica takega gospodarjenja se

je v gozdovih stalno zmanjševal delež jelke, pri bukvi pa so se širili panjevski gozdovi.

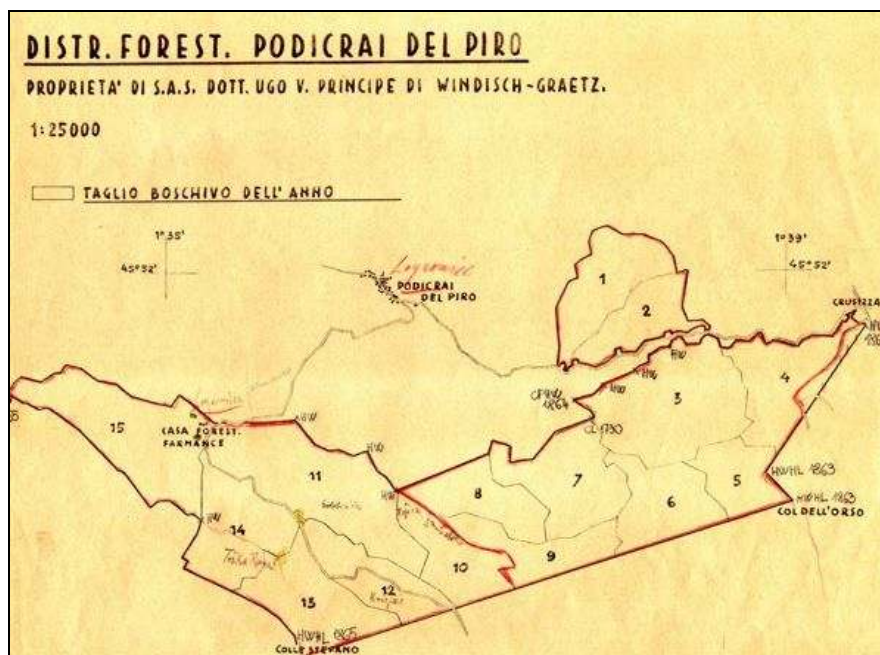
Gospodarjenje z gozdovi se je izboljšalo s prihodom Balasitza, ki je v svojem načrtu, izdelanim v obdobju 1840 - 1846 vpeljal zastorno sečnjo (Besamungshieb).

Tudi v Idrijskih gozdovih poteka neprekinjeno načrtno gospodarjenje preko desetletnih načrtov že od leta 1890. Značilnost gospodarjenja v zadnjih desetletjih je, da je potrebno upoštevati občasne žledolome, ki so značilnost tega območja.

Glede na to, da sta bili obe GGN, Idrija I in Idrija II vedno neločljivo povezani (zgodovinsko, teritorialno), njune meje pa so vidno označene v naravi, bi bilo smiselno v regijski park zajeti obe GGN.

Gozdovi v Nadrtu (1170 ha, včasih je bila to samostojna GGE, ki je danes razdeljena delno v GGE Črni vrh, delno Podkraj-Nanos) so postali državni z nacionalizacijo posestnika Rizzata. Ta je kupil Nadrt od Jurca iz Postojne in sicer na dolg. Zato je moral gozdove močno izsekati (vse nad 25 cm premera), da jih je lahko odplačal. Imel je tudi žago za tanjšo tramarijo, zato je izvajal prebiralno gospodarjenje s ciljnim premerom 25 cm. Iz leta 1931 je ohranjena gozdarska karta v M 1:2880 (8 listov) z vrisanimi oddelki in mejnimi kamni med oddelki. Verjetno je bil v tem času potem, ko je Rizzato kupil Nadrt, izdelan tudi gozdnogospodarski načrt, vendar ta ni ohranjen.

Podkrajski gozdovi (Površina 939 ha) so bili najprej v lasti gospostva Vipava (Herrschaft Wippach) oziroma vipavskega grofa Lanthierja. Leta 1863 so podkrajske gozdove razmejili z mejniki z oznako HW in letnico. Večina mejnikov je še danes ohranjenih (glej sliko 1). Leta 1917 jih je Lanthier prodal Ljudski posojilnici v Ljubljani, še istega leta pa jih je kupil Windischgrätz. Lastništvo je ohranil tudi v času med obema vojnama, ko je prešlo to območje pod Italijo. Leta 1924 je bil izdelan prvi gozdnogospodarski načrt, drugi pa leta 1936 (izdelan je bil v italijanskem jeziku, opombe ob izvajanju načrta pa so v nemščini). Na žalost je v arhivu ZGS OE Tolmin ohranjen le izvirnik in prepis tabelarnega dela (opisi gozdov z usmeritvami po odsekih) ter gozdarska karta v M 1:2880 po oddelkih z vrisanimi mejnimi kamni skupaj s pregledno karto v M 1:25.000.

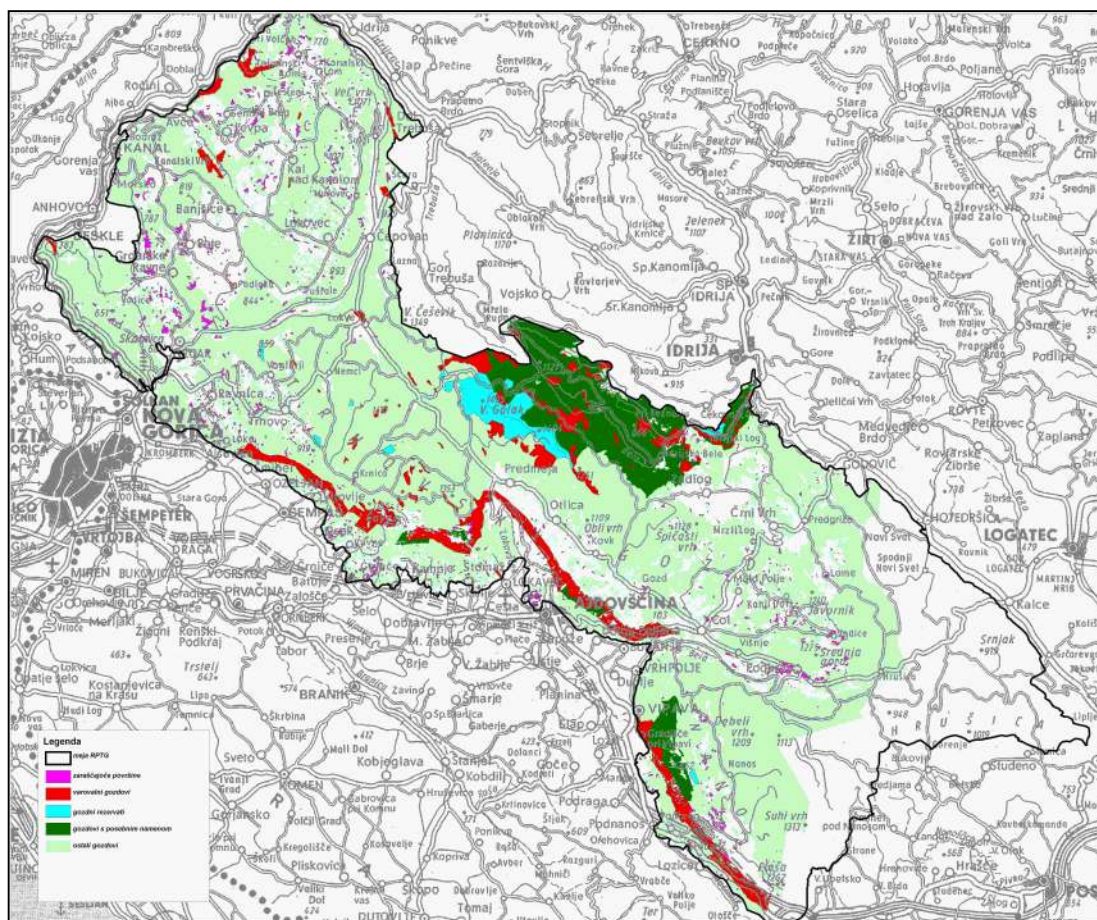
Slika 4: Nekdanji Revir Podkraj izvira iz gozdov gospostva Vipava

Za ostale pretežno zasebne gozdove na **Banjšicah**, **Gori** in v **Črnem vrhu** je precej manj podatkov o preteklem gospodarjenju. Na Banjšicah in južnih obronkih Trnovskega gozda in Nanosa je bil gozd v precej podrejenem položaju, saj je bila to pretežno živinorejska pokrajina, gozdnatost pa izjemno nizka. Z opuščanjem živinoreje je zaraščanje na teh območjih danes največje. V ostalem delu pa se je posest prepletala, gozd je bil tu vedno tudi dopolnilni in nepogrešljiv dejavnik na kmetiji: kot gradbeni in energetski vir, pa tudi kot dodaten vir dohodka od prodaje lesa.

4. Kategorije gozdov

Tabela 1: Površine in deleži kategorij gozdov

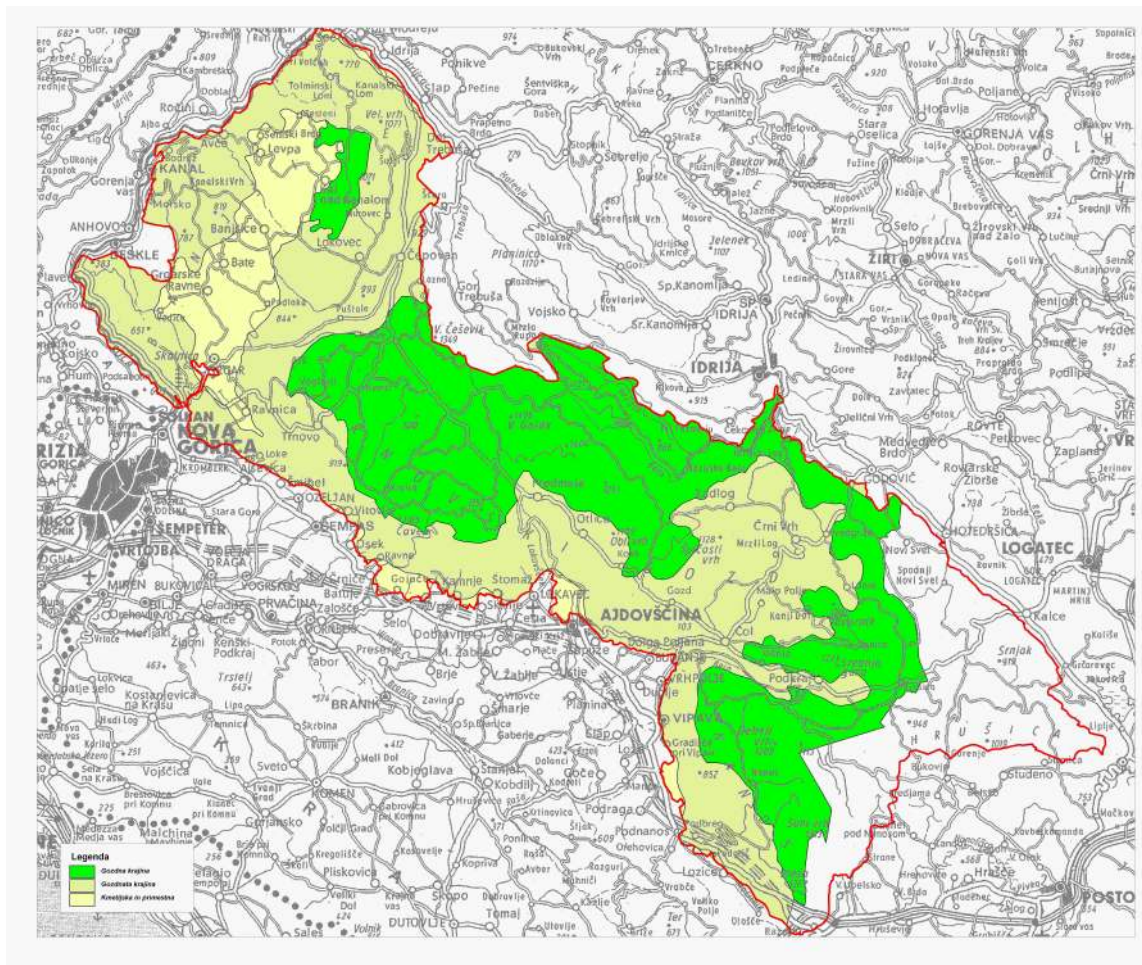
Kategorija gozdov	Površina (ha)	Delež (%)
Površine v zaraščanju	1058,65	2,1
Varovalni gozdovi	2913,25	5,8
Rezervati	876,8	1,7
Gozdovi z posebnim namenom	3821,53	7,6
Ostali, večnamenski gozdovi	41645,83	82,8
Skupaj	50316,06	100

Slika 5: Kategorije gozdov

Med kategorijami gozdov je največ ostalih, večnamenskih (lesnoproizvodnih) gozdov. Gozdovi z posebnim namenom se nahajajo na področju krajinskega parka Zgornji tok Idrije in na pobočju Nanosa in južnih obronkov Trnovskega gozda. V istem območju se prepletajo tudi varovalni gozdovi, vendar so ti tudi v notranjosti Trnovskega gozda na ekstremnejših rastiščih. Mreža gozdnih rezervatov se nahajajo v najbolj ohranjenih gozdovih Trnovskega gozda in Idrijskih gozdov. Pri tem izstopa območje Smrekove drage in Golakov, kjer več rezervatov tvori celovito in ohranjeno območje veliko preko 700 ha in zajema tudi pragozdove, ki pa še niso bili raziskani. Bolj je bil proučen manjši pragozd Bukov vrh. Površine v zaraščanju se pojavljajo razpršeno po poseljenem delu parka.

5. Krajinski tipi

Slika 6: Krajinski tipi

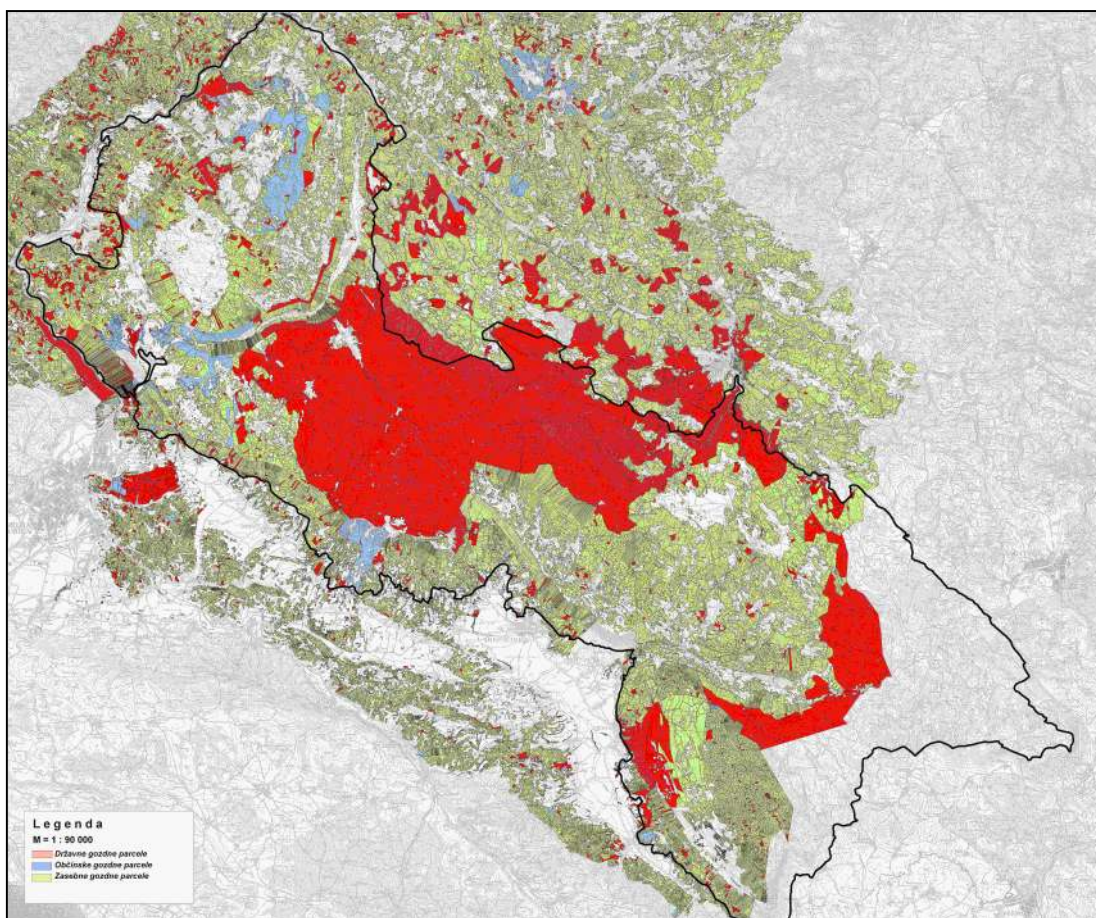
Tabela 2: Površine in deleži posameznih krajinskih tipov

Krajinski tip	Površina (ha)	Delež (%)
Gozdna krajina	24619,37	39,6
Gozdnata krajina	31339,42	50,5
Kmetijska in primestna krajina	6123,69	9,9
Skupaj	62082,48	100

Na območju prevladujeta predvsem dva krajinskega tipa in sicer:

- Gozdna krajina zajema pretežno državne gozdove, ki so zajeti v gozdnogospodarske enote Idrija I, Idrijall, Trnovo, Predmeja in deloma Črni vrh (v gozdno krajino spadata nekdanji veleposestvi Podkraj in Nadrt, ter zasebni gozdovi na Nanoški planoti in Javorniškem masivu.
- Gozdnata krajina zajema območje Banjške in Črnovrške planote ter južnih in zahodnih obronkov Trnovskega gozda in Nanosa, kjer prevladujejo zasebni gozdovi.
- Kmetijska krajina je le na manjšem območju osrednjega dela Banjške planote.

6. Površina in lastništvo gozdov

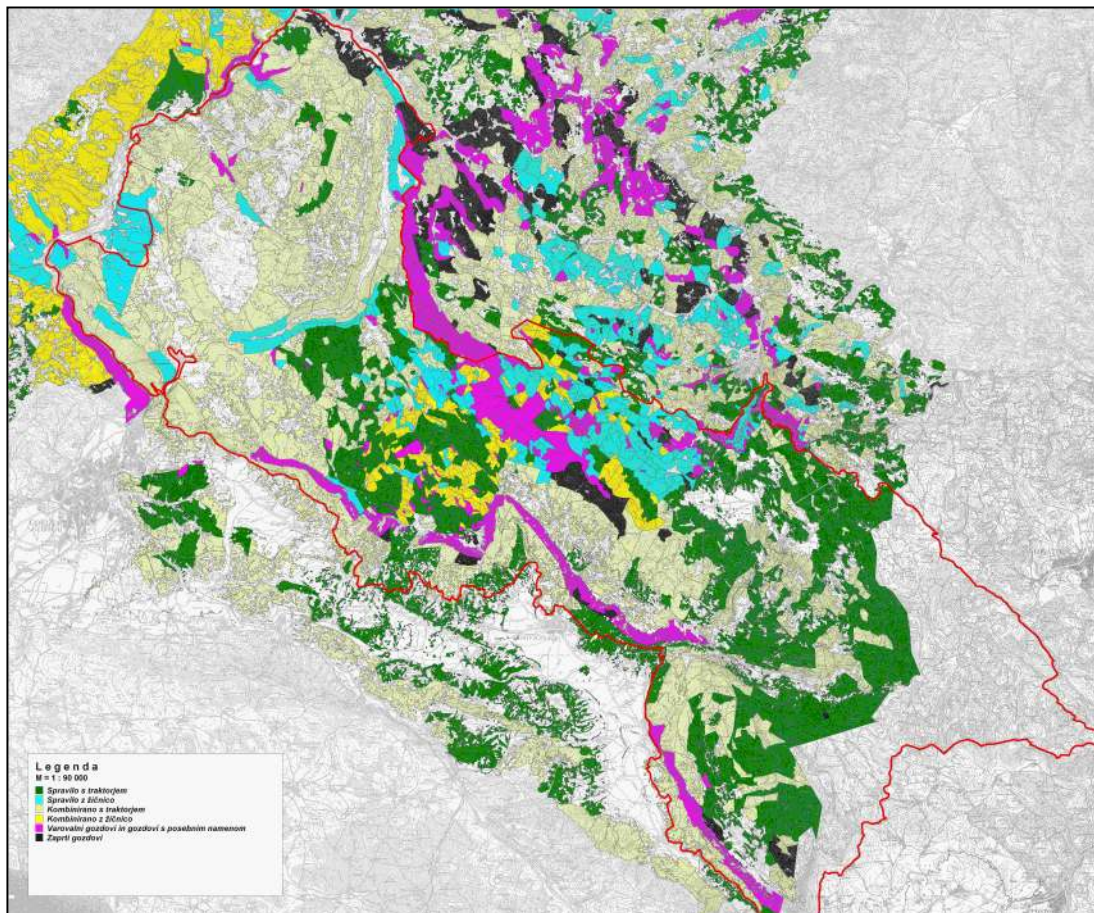
Slika 7: Lastništvo gozdov

Tabela 3: Površina in lastništvo gozdov

GGE		Zasebni	Državni	G. lokalnih skupnosti	Skupaj
Banjšice	Površina gozda (ha)	10318,73	1033,5	697,26	12049,49
	Delež (%)	85,64	8,58	5,79	100
Trnovo	Površina gozda (ha)	121,72	4203,32	0	4325,04
	Delež (%)	2,8	97,2	0	100
Predmeja	Površina gozda (ha)	0	4722,04	0	4722,04
	Delež (%)	0	100	0	100
Idrija I	Površina gozda (ha)	709,98	3265,53	0	4133,06
	Delež (%)	17,18	82,82	0	100
Idrija II	Površina gozda (ha)	96,77	4028,44	0	4125,21
	Delež (%)	2,35	97,65	0	100
Otlica	Površina gozda (ha)	3594,76	80,02	9,65	3684,43
	Delež (%)	97,57	2,17	0,26	100
Črni Vrh	Površina gozda (ha)	4335,74	1249,34	0	5585,08
	Delež (%)	77,6	22,4	0	100
Podkraj - Nanos	Površina gozda (ha)	4059,77	2023,91	0	6083,68
	Delež (%)	66,73	33,27	0	100
Skupaj	Površina gozda (ha)	23237,47	20606,10	706,93	44708,03
	Delež v R. parku (%)	51,20	47,22	1,58	100,00

Ožje območje Trnovskega gozda in Idrijskih gozdov je v državni lasti (GGE Trnovo, Predmeja, Idrija I in Idrija II), obdajajo ga območja z večinsko zasebnimi gozdovi. Površine gozdov lokalnih skupnosti so majhne, z izjemo gozdov agrarnih skupnosti. Zaradi zgodovine gospodarjenja s tem prostorom sklenjeni državni gozdovi predstavljajo bolj ohranjeni del naravne gozdne krajine, ostali, robni del pa predstavlja kulturno krajino, kjer se prepletajo gozdovi in kmetijske površine, ki so se v zadnjem obdobju zaraščale, zato se stanje in razvoj teh gozdov precej razlikuje.

7. Spravilne razmere

Slika 8: Načini spravila

Tabela 4: Pregled površin po potencialno najugodnejših načinih spravila

GGE		S traktorjem	Z Žičnico	Ročno	Kombinirano I ³	Kombinirano II ⁴	Ni odprto
Banjšice	Površina gozda (ha)	2055,99	944,09	0	3557,77	154,67	5205,42
	Delež (%)	17,3	7,9	0	29,9	1,3	43,7
Trnovo	Površina gozda (ha)	2701,39	281,04	0	47,64	153,91	536,48
	Delež (%)	72,6	7,6	0	1,3	4,1	14,4
Predmeja	Površina gozda (ha)	1815,67	128,49	0	502,41	463,33	910,72
	Delež (%)	47,5	3,4	0	13,1	12,1	23,8
Idrija I	Površina gozda (ha)	1475,29	1033,23	144,08	365,05	165,02	349,72
	Delež (%)	41,8	29,3	4,1	10,3	4,7	9,8
Idrija II	Površina gozda (ha)	998,56	1184,26	0	110,12	280,97	804,64
	Delež (%)	29,5	35,1	0	3,3	8,3	23,8
Otlica	Površina gozda (ha)	987,6	0	528,59	2066,11	0	1679,2
	Delež (%)	27,6	0	14,8	57,7	0	46,9
Črni Vrh	Površina gozda (ha)	3484,97	0	0	413,98	177,75	1508,99
	Delež (%)	62,4	0	0	7,4	3,2	27
Podkraj – Nanos	Površina gozda (ha)	3915,89	0	0	0	0	2150,99
	Delež (%)	64,5	0	0	0	0	35,5
Skupaj	Površina gozda (ha)	15960,03	2537,88	528,59	6698,03	1230,63	12796,44
	Delež (%)	40,2	6,38	1,33	16,85	3,1	32,19

Spravilo lesa poteka večinoma traktorsko, na Banjšicah in Otlici je zaradi slabše odprtosti z gozdnimi prometnicami močno prisotno kombinirano ročno-traktorsko spravilo, idrijski gozdovi pa imajo velik del žičniškega spravila. Zaprti ostajajo deli gozdov na Banjšicah, Podkraj-Nanosu, Otlici in Črnem vrhu. Odprtost z gozdnimi cestami je boljša kot je v širšem območju (14,9 m/ha). Skupno

³ ročno-traktor

⁴ anim.-traktor

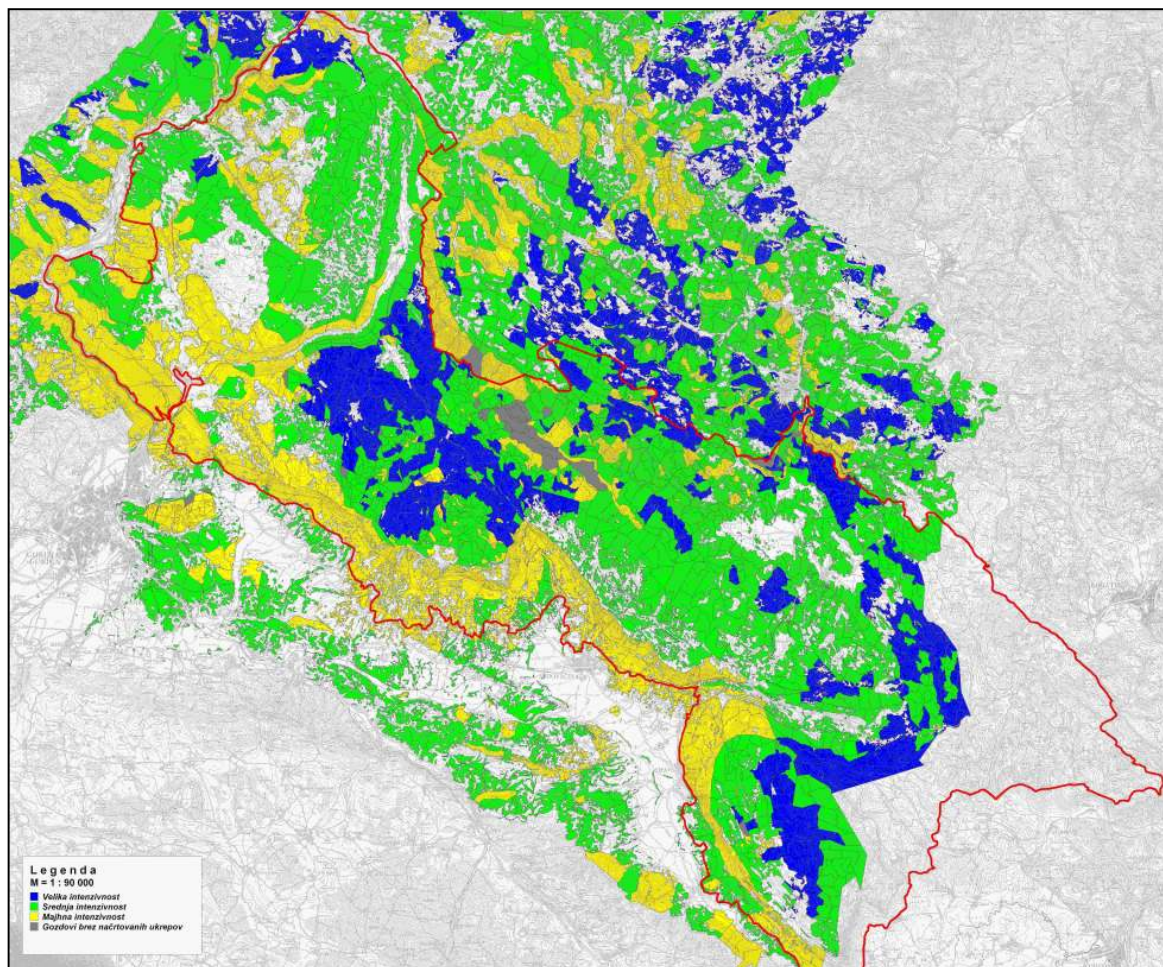
je v regionalnem parku 1078,66 km gozdnih cest, od tega 443 km javnih cest, kar predstavlja možnost dostopa širše javnosti v gozd.

Tabela 5: Odprtost z gozdnimi cestami

GGE	Gozdne ceste (km)	Javne ceste (km)	Skupaj (km)	Odprtost (m/h)a)
Banjšice	88,05	202,8	290,85	15,9
Trnovo	99,72	26,2	125,92	34
Predmeja	108,08	8,5	116,58	30
Idrija I	76,93	51,7	128,63	31,1
Idrija II	90,3	0	90,3	23,2
Otlica	64,34	62,66	127	16,9
Črni Vrh	75,07	112,36	187,43	29,9
Podkraj –Nanos	110,34	30,24	140,58	20
Skupaj	635,9	442,76	1078,66	22,85

V zadnjih petih letih tudi na območje Trnovskega gozda počasi prodira strojna sečnja in spravilo s težko gozdarsko mehanizacijo. Na eni strani to pomeni olajšanje sicer izjemno težkega dela v gozdu (zaradi česar je vse manjše zanimanje domačinov za to delo, vse več pa je prisotne tuje delovne sile), na drugi strani pa pomeni to dodaten, močnejši poseg v gozdove. Zaenkrat je omejena le na najugodnejše terene, v prihodnje pa bo močan izziv za gozdarsko stroko in tudi za družbo nasploh, kje in v kakšnem obsegu bo ta način sečnje in spravila sprejemljiva.

8. Lesna zaloga, prirastek in posek

Slika 9: Intenzivnost gospodarjenja

Tabela 6: Realizacija sečnje, lesna zaloga in prirastek

GGE	Načrtovan posek (m3)	Realiziran posek (m3)	Realizacija sečnje (%)	Lesna zaloga (m3/ha)	Prirastek (m3/ha)
Banjšice	135644	94133	69	208	5,0
Trnovo	159150	158613	99,7	292	6,3
Predmeja	123400	127211	103	316	5,8
Idrija I	126920	121134	95,4	313	7,2
Idrija II	105250	102030	96,9	266	5,2
Otlica	125980	63935	50,7	213	4,7
Črni Vrh	151870	118818	78	252	6,6
Podkraj -	240960	142551	59	288	6,7
Skupaj	1042254	807291	77,1	203	5,7

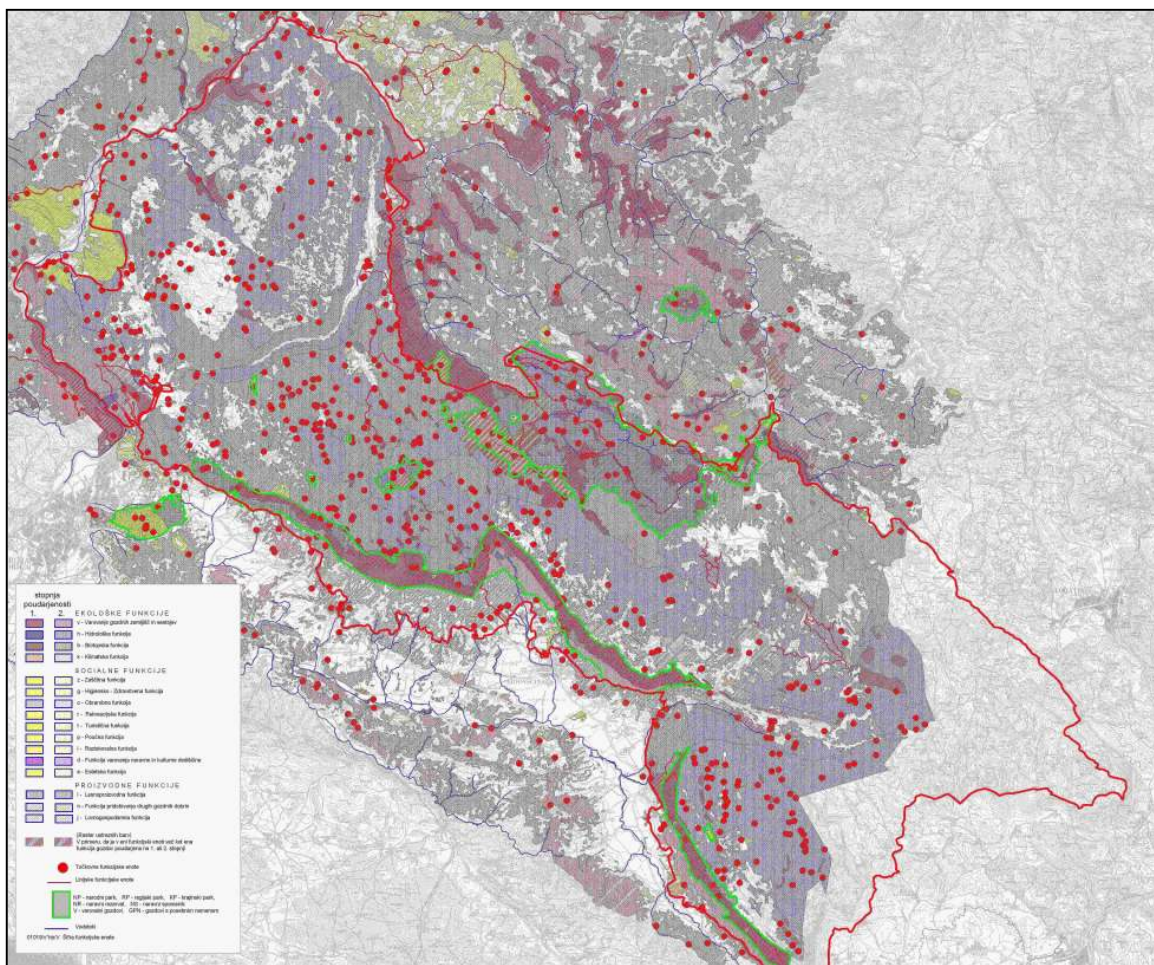
V državnih GGE prevladujejo gozdovi z dobrimi razmerami za proizvodnjo: odprtost in kvaliteta gozdov, negovanost gozdov, višina lesne zaloge in prirastka. Hkrati so to tudi najbolj ohranjeni gozdovi tako po drevesni sestavi in zgradbi gozda, kot tudi po prisotnih živalskih vrstah. V teh gozdovih je vzpostavljena tudi mreža gozdnih rezervatov, ekocelic in ustrezno število oz. količino odmrlega drevja, ki dodatno zagotavljajo ugodno stanje gozdnih habitatov.

Zaradi teh razmer je v državnih gozdovih višja količina možnega poseka na enoto površine, kot v ostalih gozdovih. Zaradi ugodnih lastniških in spravičnih razmer je tudi realizacija poseka je največja. Večji je tudi načrtovani in realizirani obseg gozdnogojitvenih in varstvenih del, zaradi večje poudarjenosti socialnih funkcij pa tudi večji obseg del za krepitev ekoloških in socialnih funkcij gozdov. Gospodarjenje z gozdovi, ki obsega izvajanje poseka, gojitvenih in varstvenih del ter vlaganje v gozdne prometnice izvaja koncesionar za delo v državnih gozdovih SGG Tolmin. Vzdrževanje gozdnih cest se izvaja preko javnih razpisov podobno, kot v ostalih zasebnih gozdovih.

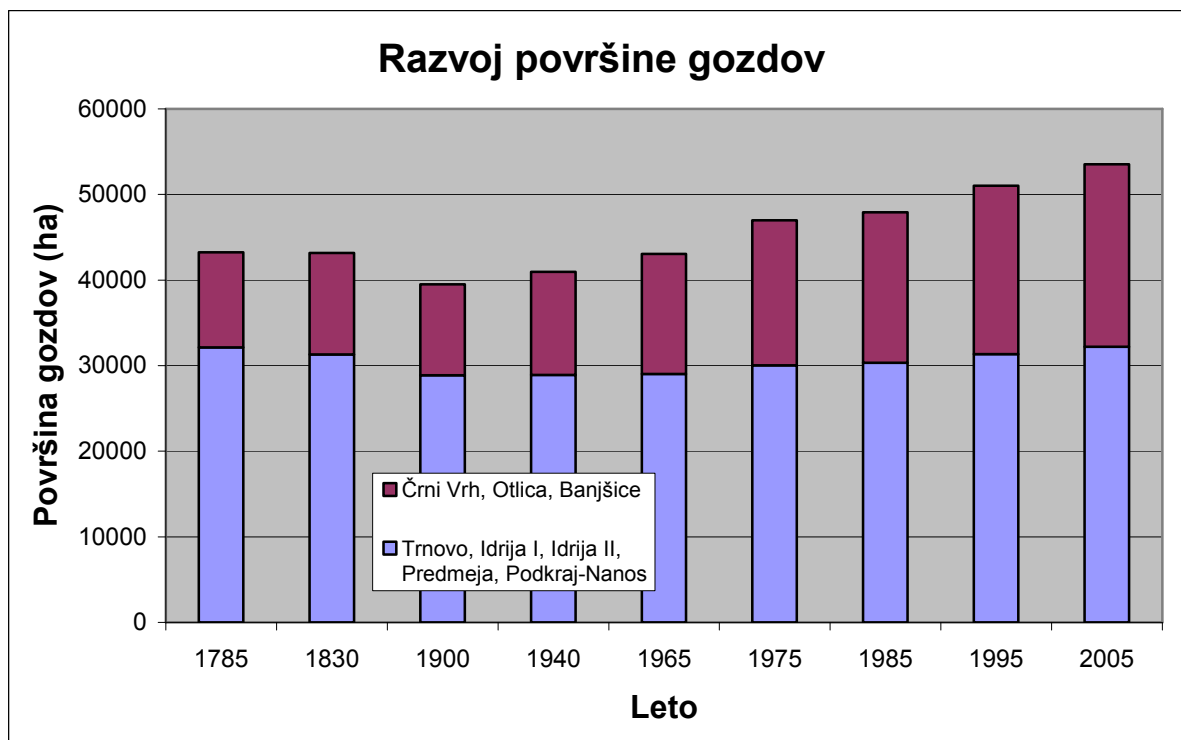

Slika 10: Spominsko obeležje ob izgradnji ceste

9. Funkcije gozdov

10. Razvoj gozdov

Slika 12: Razvoj površine gozdov

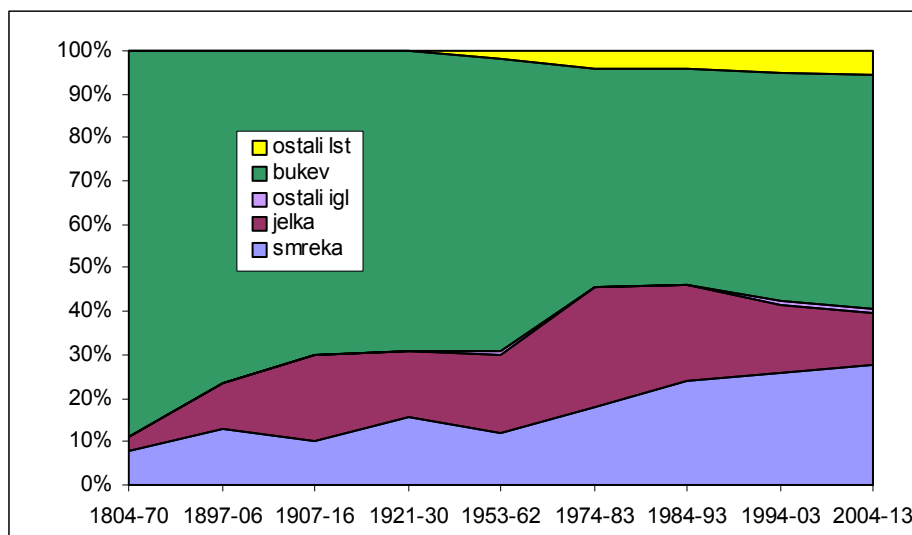
Na celotnem območju zasnove regijskega parka se je delež gozdov v zadnjem stoletju povečal za okoli 20 %.

O stanju, še bolj pa razvoju gozdov na splošno je sicer težko govoriti. Zopet je potrebno ločiti ohranjene državne gozdove in ostale, pretežno zasebne gozdove.

V GGE Trnovo, Predmeja in Idrija I in Idrija II je gozdnatost dokaj stabilna, posamezne spremembe so nastale bolj zaradi različnega zajemanja podatkov in spremembe mej GGE in ne zaradi krčitev ali zaraščanja. Enake lastnosti ima tudi del GGE Podkraj-Nanos.

V državnih gozdovih je bilo gospodarjenje že več stoletij zelo intenzivno. Najbolj intenzivno gospodarjenje je bilo po obeh vojnah zaradi potreb po lesu in med vojnama, ko je to območje spadalo pod Italijo (v teh obdobjih je bil posek tudi nekoliko čez prirastek). Na povečanje intenzivnosti so prispevale tudi občasne močne ujme, snegolomi in vetrolomi. V ostalih obdobjih je bilo gospodarjenje sicer intenzivno, vendar je bila vedno prisotna akumulacija lesne zaloge. Intenzivnost gospodarjenja nasploh je najnižja v zadnjih 30-tih letih, k čemur je prispevala tudi sorazmerno velik delež varovalnih gozdov in gozdnih rezervatov.

Iz številnih podatkov je mogoče v državnih gozdovih proučevati različne trende in odzive na določene ukrepe. O razvoju Trnovskega gozda imamo zbrane podatke iz prevedenih načrtov, ki jih želimo objaviti v posebni knjigi. Kot primer naj navedemo tu le razvoj sprememb drevesne sestave v Trnovskem gozdu, ki je odraz naravnih trendov in gozdnogospodarskih ukrepov.

Slika 13: Razvoj drevesne sestave Trnovskega gozda

V ostalih gozdnogospodarskih enotah pa je zaznati trend močnega povečevanja deleža gozda zaradi zaraščanja kmetijskih površin. Izjemno povečanje deleža gozda je predvsem v GGE Banjšice, kjer se je gozdnatost v prejšnjem stoletju s 17% povečala na 70%. Na splošno se je gozdnatost v zasebnih gozdovih v zadnjih sto letih podvojilo. Na teh območjih je zaradi slabše tradicije gospodarjenja z gozdovi, slabše odprtosti in slabše opremljenosti za delo v gozdovih, gospodarjenje precej manj intenzivno. V zadnjih desetletjih se namreč poseka le polovico močnega poseka. Zaradi tega je prisotna močna akumulacija prirastka in povečevanje lesne zaloge. Vendar pa je zasnova in kvaliteta teh gozdov slabša, saj je velik delež pionirskih gozdov, v preteklosti pa se je izvajalo manj intenzivno tudi nega gozdov. Zaradi zaraščanja pa je precej večja pestrost krajine, ki zajema precej veliko število rastlinskih in živalskih vrst (raznoverstnost), ter prepletanje kmetijskih in gozdnih površin ter lazov in zaraščajočih površin.

11. Živalski svet

Ko je Leonhard leta 1500 umrl brez dedičev, je Trnovski gozd in tudi ostale deželno knežje gozdove z vsemi pravicami, med drugimi tudi pravico do lova (*ius venandi*) prešel v last avstrijskega dvora. Od takrat je z lovom upravljala gozdna uprava, seveda le v večjih gozdnih kompleksih, kjer je bilo mogoče oblikovati samostojno lovišče. Tak pa je bil le Trnovski gozd, zato je bilo pomembno poglavje v gozdnogospodarskih načrtih za ta gozdni kompleks tudi poglavje o lovu, v katerem se je ohranilo več zanimivih podatkov o stanju populacije prostoživečih, predvsem lovni vrst divjadi. V obdobju pred 1. svetovno vojno so bile gozdne uprave zadolžene tudi za izvajanje lova v državnih gozdovih, podobno je bilo tudi med obema vojnoma.

Po drugi svetovni vojni se je zasnova drugačen način izvajanja lova, preko lovskih družin, ki so več desetletij načrtovale in izvajale odstrel. Šele po letu 1994 je bilo s spremembo Zakona o gozdovih in Zakona o lovu ločeno načrtovanje, ki ga je prevzel Zavod za gozdove, ter izvajanje lova, ki ga še naprej izvajajo preko koncesije Lovski družine.

Ker je odstrel eden izmed pomembnejših pokazateljev stanja in razvoja živalske populacije, nam največ pove primerjava odstrela iz treh obdobj, 1887-06, 1960-79 in 1980-99 za Trnovski gozd.

Analiza podatkov je pokazala, da je kar sedem prostoživečih vrst, ki jih pred stoletjem v Trnovskem gozdu ni bilo, v zadnjem stoletju pa se ponovno pojavljajo. Ti so medved, ris, divja mačka (ta so sicer maloštevilna in danes tudi zaščitena), jelenjad, divja svinja, muflon in šoja (te vrste so danes spet precej številčne). Da je populacija teh vrst precej številna kažejo tudi drugi dejavniki, zlasti objedenost gozdnega mladja in škode v gozdu ter škode na kmetijskih površinah.

Za dve vrsti je bil ugotovljen močan porast odstrela, kar seveda kaže tudi na močan porast številčnosti, to so gamsi in srnjad, ki so bili sicer vedno prisotni v Trnovskem gozdu.

Pri nekaterih zvereh (lisice, kune, jazbeci), kljunaču, polskem zajcu in gozdnem jerebu je opazen upad odstrela in tudi številčnosti populacije. Pri nekaterih polskih vrstah, zlasti polskemu zajcu,

predvsem zaradi zmanjševanja deleža kmetijskih površin.

Pri vrstah kot so poljska jerebica, kotorna, divjem petelinu, skalnem golobu, golobu grivarju in ujedah je v prvih dveh obdobjih opazen upad populacije, v zadnjem obdobju pa odstrela sploh ni več, ker gre večinoma za danes ogrožene in zaradi tega zaščitene vrste. Ker se je s tem zmanjšalo zanimanje lovcev za opazovanje teh vrst so tudi podatki o stanju teh vrst slabši oziroma se zbirajo z drugačnimi metodami, ki niso povsem primerljive s preteklimi.

12. Gozdarska naravna in kulturna dediščina

S skoraj 500 letnim intenzivnim, a večinoma načrtnim gospodarjenjem, je v tem prostoru ohranjena bogata naravna in kulturna dediščina povezana z gozdovi in gozdarstvom. Med naravno dediščino je potrebno izpostaviti zlasti naslednje:

1. Ohranjena mreža gozdnih rezervatov, v katere sta zajeta tudi dva pragozda (Golaki in Bukov vrh).
2. Ohranjena izjemna drevesa, zlasti drevesa izjemnih dimenzij.
3. Ohranjene, druge sicer redke živalske vrste (divji petelin, gozdni jereb, ujede, zveri).
4. Ohranjene naravne vrednote.

Slika 14: Mejnik med gospostvom Predjama (Herrschaft Luegg) in Vipavo (H. Wipach) Foto E. Kozorog

Med kulturno dediščino, povezano z gozdom, je potrebno izpostaviti zlasti naslednje:

1. Ohranjene klavže na Idrijci in Belci.
2. Ohranjene stare gozdne prometnice (npr. cesta v Paradano, Reslova cesta, ipd.)
3. Ohranjena mejna znamenja v gozdovih: V Idrijskih gozdovih je ohranjenih 4166, v Trnovskem gozdu 2382 v Nadrtu in Podkraju pa 919 kamnitih in klesanih mejnih znamenj v gozdu.
4. Ostaline gozdnih železnice za spravilo lesa v Idrijskih gozdovih (lauf) in Trnovskem gozdu.
5. Ohranjene gozdarske karte, načrti gradenj in gozdnogospodarski načrti: V državnem arhivu v Trstu, Dunaju in v Ljubljani je ohranjeno zelo bogato arhivsko gradivo, ki je bilo v preteklih letih tudi kopirano in obdelano na Zavodu za gozdove Slovenije, OE Tolmin.
6. Gozdarske kočje in drugi objekti, ki so bili nekoč pogoj za bivanje in izvajanje del v gozdu številnim delavcem. Nekaj koč je idealnih za vključitev v projekt regijskega parka Trnovski gozd in spremljajočo ponudbo (npr. gozdarska kočja v Krekovšah, ki jo je pravkar odkupila Občina Idrija), druge pa so že v preteklosti spremenile svojo prvotno namembnost (npr. lovske in počitniške kočje) ali pa so propadle.

7. Zasnova gozdnih cest in vlak predstavljajo skelet tudi za današnji in prihodnji obisk v teh gozdovih, velik izziv pa je ustrezno usmerjanje obiskovalcev po teh prometnicah in omejitev gibanja po njih.
8. Mrežo piknik prostorov in počivališč je zasnovalo gozdarstvo že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja in jih dolgo časa tudi vzdrževalo. Po letu 1993 se je vir financiranja spremenil, danes pa še ni rešen stabilen vir financiranja in vzdrževanja.

Slika 15: Idrijski Lauf urejen kot muzej na prostem (foto E. Kozorog)

13. Obisk Trnovskega gozda

Gozdarji so se že zelo zgodaj začeli zavedali pomena Trnovskega gozda za razvoj turizma, saj je bila v okviru SGG Tolmin že leta 1962 narejena prva študija, kako aktivirati Trnovski gozd v turistične namene (Klanjšček, 1962). To je bila podlaga za kasnejšo postavitev mreže piknik prostorov s kurišči.

Tudi v novjšem času je gozdarstvo po svojih močeh še vedno aktivno. Tako je bila v okviru Društva inženirjev in tehnikov gozdarstva Posočja leta 1996 v okviru projekta REC-a izdelan projekt ureditve Trnovskega gozda v vzgojno-izobraževalne namene. Zasnova projekta je bila predvsem v usmerjanje obiskovalcev z ustrezno postavitvijo infrastrukture na območja, ki so za obisk primerna. Kasneje je bil s tem vodilom izdan tudi vodnik skozi Trnovski gozd. V okviru projekta je bilo izvedeno tudi štetje obiska Trnovskega gozda. Analiza je pokazala naslednje:

- Trnovski gozd je izjemno priljubljen primestni gozd regijskega in širšega pomena. V sezoni ga ob nedeljah obišče tudi preko 3000 obiskovalcev, od katerih je okoli tretjina italijanskih državljanov.
- Slovenci množično vstopajo pri Trnovem in izstopajo pri Predmeji, kar nakazuje krožno pot obiska Trnovskega gozda. Italijani pa se zadržujejo v zahodnih predelih Trnovskega gozda.
- Italijani prihajajo množično v Trnovski gozd v dopoldanskem času in si privoščijo nedeljsko kosilo na piknik prostoru ali v gostinskem lokalu. Višek prihodov Slovencev je po nedeljskem kosilu.
- Trnovski gozd je izletno območje predvsem parov in družin.
- Skoraj vsi obiskovalci prihajajo v Trnovski gozd z avtomobilom.

Danes upravljalec državnih gozdov Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS vsakoletno namenja za socialne funkcije gozda nekaj denarja, s katerim je bilo v preteklih letih postavljeno več informacijskih tabel, obnovljen Lauf v idriji – muzej na prostem, obnovljeni nekateri piknik prostori

in počivališča. Pri tem sta pritegnjena tudi DIT gozdarstva Posočja kot izvajalec nekaterih del na terenu in SGG Tolmin kot sponzor in tudi izvajalec del. Načrtovanje in usmerjanje teh del je preko Zavoda za gozdove Slovenije.

Velik problem pa je izvajanje nadzora v Trnovskem gozdu, saj je obisk vse večji in vse agresivnejši. Tako je v zadnjih letih vse več kršitev glede vožnje v naravnem okolju (predvsem s kolesi motornimi in terenskimi vozili), v zimskem času pa z motornimi sanmi in terenskimi vozili. V preteklosti je bila neusklajena tudi nadelava nekaterih planinskih in drugih poti, ki posegajo tudi v območja, ki za to niso primerna.

Po Zakonu o ohranjanju narave naj bi nadzor izvajal Zavod za gozdove Slovenije, vendar država za to (še) ni namenila sredstev, zato se ta določba ne izvaja stalno, ampak le občasno. Zato glavni nadzor še vedno izvajata inšpekcija in policija, ki občasno usklajeno izvajata nadzorne akcije.

14. Zaključek

V širšem območju Trnovskega gozda je imelo gozdarstvo v preteklosti zelo velik vpliv na stanje in razvoj tega gozdnega prostora. Gospodarjenje je bilo v državnih gozdovih zelo intenzivno, saj je od gozda živelo veliko domačinov, les pa je bil pomembna, včasih celo strateška gradbena in energetska surovina. Vendar pa je bilo gospodarjenje že zelo zgodaj načrtno zasnovano na principih trajnosti, sonaravnosti in večnamenskosti. Načelo trajnosti in delno tudi sonaravnosti se je uveljavilo med prvimi v Evropi na primeru Trnovskega gozda (Flameckov načrt, 1771), načelo večnamenskosti pa se je začelo intenzivneje uveljavljati v zadnjih 50-tih letih, ko se je tudi obisk Trnovskega gozda močno povečal.

Ugodno naravno stanje je vzrok, da bil leta 1999 v srednjeročnem družbenem planu RS za obdobje 1986-1990, dopolnjenem 1999 na tem območju predviden predlog regijskega parka Trnovski gozd. V **odloku** o strategiji prostorskega razvoja Slovenije (Uradni list RS, št. [76/04](#)) pa je to območje vključeno v območje Natura 2000 in EPO. Ker je dosedanje gospodarjenje dokaz, da se le-to ne izključuje z naravovarstvom, mora biti režim ohranjanja in varovanja tudi v prihodnje tak, da ne bo oviral gospodarjenja z gozdovi, vključno z upoštevanjem razvoja tehnike sečnje in spravila lesa.

Regijski park pa lahko veliko prispeva k usklajevanju med ekološkimi, socialnimi in proizvodnimi funkcijami tega prostora, k skladnemu razvoju tega območja in seveda pri učinkovitem izvajanju nadzora v tem prostoru. Vse večji obisk je namreč velik izziv za prihodnji razvoj tega prostora, saj se s tem pojavljajo številne dileme povezane z razpršenostjo in usmerjenostjo obiska ter razvojem turizma nasploh.

15. Literatura povezana z gozdarstvom

- Kordiš, F., 1986: Idrijski gozdovi skozi stoletja, Soško gozdno gospodarstvo Tolmin.
- Mikuletič, V., Prevedi in obdelava gozdnogospodarskih načrtov iz obdobja 1770-1945, interno izdani prevodi načrtov, ZGS, OE Tolmin.
- Kozorog, E., 2001: 1945, interno izdani prevodi načrtov, ZGS, OE Tolmin.
- Kozorog, E., et.al., Gozdnogospodarski načrt gozdnogospodarskega območja Tolmin 1991-2010, Zavod za gozdove Slovenije, OE Tolmin.
- Kozorog, E., et.al., Zaščita in ureditev Trnovskega gozda v vzgojno-izobraževalne namene, DIT gozdarstva Posočja, 1996.
- Kozorog, E., 1998: Skozi Trnovski gozd, DIT gozdarstva Posočja, Branko, d.o.o., Nova Gorica.
- Leban, F., 1998: Analiza zaraščanja v območni enoti Tolmin, višješol. Dipl. nal., Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo.
- Kozorog, 2008: Mejna znamenja na severnem Primorskem, Goriški letnik, str. 77-90, Zbornik Goriškega muzeja, Nova Gorica.
- Več avtorjev, 2003: Pot skozi Gozd, Pol stoletja gospodarjenja z gozdovi, Soško gozdno gospodarstvo Tolmin,
- Več avtorjev: Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskih enot Idrija I, Idrija II, Črni vrh, Podkraj-Nanos, Predmeja, Trnovo in Banjšice, Zavod za gozdove Slovenije, OE Tolmin.

16. Avtorji gradiva

Gradivo je sestavljeno v obliki izvlečkov iz GGN Idrija I, Idrija II, Črni vrh, Podkraj-Nanos, Otlica, Predmeja, Trnovo in Banjšice.

Janez Pagon	Zbiranje podatkov
Edo Kozorog	Besedilo
Florijan Leban	Izdelava kart in vektorskih vsebin

Podpisniki

Vodja odseka za gozdnogospodarsko načrtovanje:
Edo Kozorog, univ.dipl.inž.gozd.

Vodja OE Tolmin:
Marko Janež, univ.dipl.inž.gozd.